

## Жоба туралы қысқаша ақпарат

|                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-----------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Жоба аты        | АР26197945 «Этно-эко жүйедегі Солтүстік және Оңтүстік Қызылқұмды этнографиялық және этноархеологиялық зерттеу»                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Жоба өзектілігі | Қызылқұм – Сырдария мен Амудария аралығындағы ежелгі өркениет ошағы, тарихи дәуірлерден Орта Азия мемлекеттерін қазақ жері арқылы батыс елдерімен байланыстырған халықаралық қатынас, көш-керуен, жолдары түскен алқабы. Бұл - қазақ, өзбек, қарақалпақ, түрікмендердің Қызылқұм табиғатын ғасырлар бойына дәстүрлі пайдалануын, игеруінің тарихи кезеңдердегі ерекшеліктері мен ортақтығын, Қызылқұмдағы қазақ ескерткіштерін этнология, этноархеология, ескерткіштану ғылымында пәнаралық тұрғыда зерттеуге арналған, Қазақстан, Өзбекстан, Түркіменстан ғылымына ортақ нәтиже беретін тұңғыш жоба. Жоба орындаушылардың кадрлық потенциалы этнограф, археолог, эколог, геобиолог ғалымдардан және халықаралық экспедицияға шақырылатын шетелдік ғалымдардан, жергілікті ескерткіштанушы мамандардан тұрады.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Жоба мақсаты    | Солтүстік және Оңтүстік Қызылқұмды мекен еткен қазақтардың Қызылқұмды тарихи дәуірлерден игеруін, дәстүрлі және қосалқы шаруашылықтарды жүргізу ерекшеліктерін, қазақ ескерткіштері жүйесін қалыптастыруын, дәстүрлі тұрмыс қарекеттерін тарихи дәуірлерден бүгінге сақтап жеткізуін тарихи-этнографиялық, этноархеологиялық, этноэкологиялық тұрғыда зерттеу.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Жоба міндеттері | <p>- Қызылқұмды қоныстанған тайпаларға қатысты ертетүркілік, ортағасырлық, XVII ғасырдың екінші жартысы-XX ғасыр басындағы жазба деректерді сараптау; Қызылқұм қазақтарының өзбек, қарақалпақ, түрікмен халықтарымен тарихи дәуірлерден қалыптасқан этномәдени қарым-қатынас үдерістерін, көшпелі-отырықшы мәдениеттегі ортақтықтарын/ерекшеліктерін, дәстүрлі қазақ ауылдардың көрші ағайындармен қоңсы отыруын зерттеу.</p> <p>- ежелгі қоныстардың, XVIII-XIX ғасырдың бірінші жартысына саятын елді мекендердің орындары мен іздерінің сақталуы; Қызылқұм үстінен өткен көш-керуен жолдарының Сырдария, Амударияны кесіп өтуі, бағыттары, қатынас жолдары бойындағы бекет/құдық/сардобалардың қалыптасуы; Қызылқұмды қамтыған археологиялық-этнографиялық-геологиялық экспедициялардан тыс қалған ескерткіштерді анықтау, құжаттау; қазақ қорымдарының типологиясы, эпиграфикалық ескерткіштерді анықтау, құжаттау.</p> <p>– Этнографиялық, этнофольклорлық, этнолингвистикалық зерттеу: Өзбекстан, Түркіменсан музейлеріндегі Қызылқұм қазақтарына тиесілі мұраларды ғылыми интерпретациялау; материалдық мәдениет мұрасын сақтаудағы ерекшелігі; материалдық емес мәдени мұра, тұрмыс-салт, отбасылық ғұрыптар, халықтық этномедицина, мал дәрігерлік, күнтізбелік білімдер жүйесі.</p> |

|                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                          | <p>– Қызылқұм қазақтарының XVII ғасырдың екінші жартысы-XX ғасыр басындағы сауда ісі, сауда-қатынас жолдары, кіре тарту, керуенбасы, жүк өткізуді дамытуға ролі, базар этнографиясы.</p> <p>– жер-асты грунт-еспе, артизиан су қорларын дәстүрлі пайдалану; геомәдени кеңістіктегі қазақ ауылдарының құмды жоталарда, құмжағалардағы сайларда қыстаулық қоныс иемдену, дәстүрлі қыстық баспаналар, жертөле, жеркепе, қоржын там орындары; Қызылқұм қазақтарының қыстаудан көктеу-жайлауға көшу жолдарын иемдену, игеруді ұйымдастыруы; жер-су иемденуін тарихи-географиялық, этно-гео-экологиялық тұрғыда сараптау; Арал теңізінің кепкен табаны мен Қызылқұм шөлінің қосылуымен байланысты шөлді игерудің халықтық білімдері.</p> <p>– түйе шаруашылығының ерекшелігі; жылқы, ірі қара, қой-ешкі өсіруді Қызылқұм табиғатына, экоортаның климаттық ерекшелігіне бейімдеудегі халықтық білім; Аралдың кепкен табаны мен Қызылқұм шөлін түйе жайылымына пайдалану.</p> <p>– тораңғы, сексеуіл, жылғыл, жүзгін, көкбұтаны отынға, мал қора соғуға, тұрмыс-шаруашылық, этномедицинада пайдалану; өсімдік қорын төрт түлік малдың жайылымына пайдалану.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| Күтілетін және қол жеткізілген нәтижелер | <p>Күтілетін нәтижелер: Web of Science базасында импакт-фактор квартилі 1 (бірінші) және (немесе) 2 (екінші) кіретін, Social Science Citation Index-те индекстелетін және (немесе) CiteScore бойынша Scopus базасында 50-ден (елу) кем емес процентилі бар рецензияланатын ғылыми басылымдарда кемінде 2 (екі) мақала және (немесе) шолу жариялау.</p> <p>Солтүстік және Оңтүстік Қызылқұм қазақтарының қоныстары аймағындағы ескерткіштерді зерттеу нәтижесіне арналғандықтан Қазақстан, Өзбекстан, Түркіменстан мемлекеттерінің ғылыми халықаралық байланысын қалыптастырады; «Қызылқұм» трансшекаралық экортадағы қазақтардың этнографиялық ескерткіштерді сақтаудағы ұлттық бірлігін айғақтайтын зерттеу болады.</p> <p>Қол жеткізілген нәтижелер: Зерттеу барысында деректер кешені жүйеленіп, цифрлық дерекқор базасы жасақталды. Қазақстан Республикасының Ұлттық кітапханасы сирек қолжазбалар қоры, Қазақстан Республикасының Ұлттық орталық музейі, сондай-ақ Алматы қаласындағы мемлекеттік архивтерден алынған жазба, картографиялық, фото және бейнематериалдар жинақталып, ғылыми өңдеуден өтті. Қызылқұм қазақтарының тарихи-топонимикалық және этнографиялық деректері кешенді түрде талданып, Оңтүстік және Солтүстік Қызылқұм аймақтарына қатысты алғашқы жазба деректер, экспедициялық материалдар мен фотодеректер жүйеленді. Жер-су атаулары, көне қоныстар, көш жолдары мен оларға қатысты аңыздық мәліметтер қазіргі ғылыми талаптарға сай сараланды. Далалық зерттеулер нәтижесінде Қызылқұм өңіріндегі дәстүрлі қоныстану жүйесі, шаруашылық ерекшеліктері және этнографиялық белгілері анықталды. Сырдария бойындағы өткелдер (Қызылқайың, Қарғалы, Тартоғай), қорымдар (Мортық, Қабыл ата) бойынша этноархеологиялық барлау, тіркеу және құжаттау жұмыстары</p> |

|                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                                                                                                     | <p>жүргізілді. Нысандар фототіркеуге алынып, аэротүсірілімдер жасалды.</p> <p>Жергілікті тұрғындардан (ақсақалдар, малшылар, аңшылар) этнографиялық-фольклорлық деректер жиналып, өңірдің дәстүрлі табиғат пайдалану тәжірибесі айқындалды. Зерттеу нәтижелері ғылыми айналымға енгізіліп, «VI Есік оқулары» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдар жинағында мақала жарияланды.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <p>Зерттеу тобы мүшелерінің аты-жөні, идентификаторлары (Scopus Author ID, Researcher ID, ORCID, бар болса) және сәйкес профильдерге сілтемелер</p> | <p><b>Бейсегулова Айнура Кыдыргалиевна</b><br/> Scopus Author ID: 57200214543<br/> <a href="https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57200214543">https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57200214543</a><br/> ORCID: <a href="https://orcid.org/0000-0002-1470-1751">https://orcid.org/0000-0002-1470-1751</a></p> <p><b>Картаева Таттигул Ерсайыновна</b><br/> Scopus Author ID: 56509526900<br/> <a href="https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56509526900">https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56509526900</a><br/> ORCID: <a href="https://orcid.org/0000-0001-6180-4107">https://orcid.org/0000-0001-6180-4107</a></p> <p><b>Елеуов Мадияр</b><br/> Scopus Author ID: 56259162000<br/> <a href="https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56259162000">https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56259162000</a><br/> ORCID: <a href="https://orcid.org/0000-0002-6459-8019">https://orcid.org/0000-0002-6459-8019</a></p> <p><b>Deom Jean-Marc (Деом Жан-Марк)</b><br/> Scopus Author ID: 56728419500<br/> <a href="https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56728419500">https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56728419500</a><br/> ORCID: <a href="https://orcid.org/0000-0002-9670-5974">https://orcid.org/0000-0002-9670-5974</a></p> <p><b>Осмонали Бектемір Бірімқұлұлы</b><br/> Scopus Author ID: 57212564484<br/> <a href="https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212564484">https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212564484</a><br/> ORCID: <a href="https://orcid.org/0000-0003-3060-8597">https://orcid.org/0000-0003-3060-8597</a></p> <p><b>Құрманиязов Ыслам Серікұлы</b><br/> Scopus Author ID: 58103961200<br/> <a href="https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58103961200">https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58103961200</a><br/> ORCID: <a href="https://orcid.org/0000-0001-8737-2218">https://orcid.org/0000-0001-8737-2218</a></p> <p><b>Есенаманова Айгерим Серікқызы</b><br/> Scopus Author ID: 58347025900<br/> <a href="https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58347025900">https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58347025900</a><br/> ORCID: <a href="https://orcid.org/0000-0002-7592-2945">https://orcid.org/0000-0002-7592-2945</a></p> <p><b>Жүсіпназар Мағжан Ибрагимұлы</b><br/> ORCID: <a href="https://orcid.org/0009-0008-6518-1777">https://orcid.org/0009-0008-6518-1777</a></p> <p><b>Жайлыбай Дәулет Жақсымұратұлы</b><br/> Scopus Author ID: 58155995600<br/> ORCID: 0000-0003-4848-0632</p> <p><b>Бахтыбаев Мәлс Маратович</b><br/> Scopus Author ID: 58795447400<br/> <a href="https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58795447400">https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58795447400</a><br/> ORCID: <a href="https://orcid.org/0000-0002-9027-0295">https://orcid.org/0000-0002-9027-0295</a></p> |
| Қолдану                                                                                                                                             | <p>«Этно-эко жүйедегі Солтүстік және Оңтүстік Қызылқұмды этнографиялық және этноархеологиялық зерттеу» жобасының нәтижелері жоғары оқу орындарында археология және этнология пәндерін оқыту үдерісінде, далалық тәжірибелерді ұйымдастыруда қолданылуы мүмкін. Сонымен қатар, алынған деректер Қызылқұм өңірінің тарихи-мәдени мұрасын қорғау, есепке алу, цифрландыру және ғылыми айналымға енгізу бағытындағы мемлекеттік және өңірлік бағдарламаларды жүзеге асыруда пайдалануға ұсынылады.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |

|                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Нақты аналогтармен салыстырғандағы басымдылығы | Аналог жоқ                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| Жарияланымдар тізімі (URL, DOI көрсетілген)    | «VI Есік оқулары» «Археология саласындағы халықаралық зерттеулер: тәжірибе, нәтижелері мен басым бағыттары» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияда Ы.С. Құрманғазов Сырдарияның төменгі ағысы Қызылқұм шөліндегі тарихимәдени мұралар Ресей империясының картографиялық материалдарында (XIX ғ. аяғы – XX ғ. басы)// 2025, қазан жинағында мақала жарияланды (Қазақстан). |
| Патент туралы ақпарат                          | жоқ                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |